

Кіберіада

Станіслав Лем

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Як уцілів Всесвіт

Одного разу конструктор Трурль створив машину, що вміла робити все на букву «Н». Закінчивши цю машину, він для проби примусив її зробити Нитки, потім намотати їх на Наперстки, які вона теж зробила, потім кинути все це в спеціально викопану Нору, оточену Нікельованими душами, Ножицями і Настойками.

Машина виконала завдання бездоганно, але Трурль ще не був певен у її дії і звелів їй зробити по черзі Німби, Навушники, Нейтрони, Нарциси, Носи, Німф і Нітрогеніум. Останнього вона зробити не змогла, і Трурль, дуже засмучений, наказав їй дати з цього приводу пояснення.

— Я не знаю, що це, — пояснила машина. — Не чула я про таке.

— Як це? Адже це азот. Такий хімічний елемент...

— Якщо це азот, то він на літеру «А», а я вмію робити тільки на літеру «Н».

— Але латиною це називається нітрогеніум.

— Любий мій, — сказала машина, — якби я могла робити все на «Н» усіма можливими мовами, то я була б Машиною, Яка Може Робити Все В Межах Усієї Абетки, бо ж будь-яка річ тією чи іншою мовою напевне починається на «Н». Не так усе добре. Я не можу зробити більше, ніж ти придумав. Азоту не буде.

— Гаразд, — погодився Трурль і наказав їй зробити Небо.

Вона тут-таки зробила одне небо, невелике, але небесно-блакитне. Запросив він тоді до себе конструктора Кляпавція, відрекомендував його машині й так довго розхвалював її незвичайні здібності, що той розізлився тайкома й попросив, щоб і йому дозволили наказати машині що-небудь зробити.

— Будь ласка, — сказав Трурль, — тільки це має бути на літеру «Н».

— На «Н»? Добре. Нехай зробить Науку.

Машина загурчала, і незабаром на площі перед Трурлевим будинком з'явилась юрба вчених. Одні з них потирали лоби, писали щось у товстих книгах, інші хапали ці книги й шматували на клапті, оддалік видно було палаючі вогнища, на яких підсмажували мучеників науки, тут і там щось гримало, в повітрі виростали дивовижні грибоподібної форми дими, вся юрба говорила одночасно, так що годі було зрозуміти бодай слово, складала час від часу меморіали, заклики та інші документи, а трохи далі сиділо кілька самотніх старих, вони невпинно, дрібним бісером писали щось на клаптях подертого паперу.

— Ну, скажеш, погано? — з гордістю вигукнув Трурль. — Зізнайся, точнісінько тобі наука!

Проте Кляпавцій не був задоволений.

— Що? Оця юрба і є наукою? Наука — це щось зовсім інше!

— То, будь ласка, скажи, що саме, й машина тут-таки це зробить! — обурився Трурль.

Але Кляпавцій не знав, що сказати, і тому заявив, що дасть машині ще два завдання і якщо вона їх виконає, то він визнає, що все гаразд. Трурль погодився на це, і Кляпавцій наказав машині зробити Навпаки.

— Навпаки?! — вигукнув Трурль. — Та де це чувано! Що це ще за Навпаки?!

— Як що? Зворотний бік усього сущого, — спокійно заперечив Кляпавцій. — Чув, як вивертають навиворіт? Ну, ну, не прикидайся! Гей, машино, берися до роботи!

А машина вже давно діяла. Спочатку вона зробила антипротони, потім антиелектрони, антинейтрино, антинейтрони й довго так працювала без упину, поки не наробила силу-силенну антиматерії, з якої поступово почав формуватися схожий на химерну осяйну хмару антисвіт.

— Гм, — промовив вельми невдоволений Кляпавцій, — і це має означати Навпаки?.. Припустімо, що так. Погодьмось, що це приблизно те... Але ось мій третій наказ. Машино! Зроби Ніщо!

Тривалий час машина взагалі не рухалась. Кляпавцій почав уже задоволено потирати руки. Тоді Трурль сказав:

— А чого ти хочеш? Ти ж велів їй нічого не робити, от вона й не робить.

— Неправда. Я наказав їй зробити Ніщо, а це зовсім інша річ.

— От іще! Зробити ніщо чи не робити нічого — це одне й те саме.

— Е, ні! Вона мусила зробити Ніщо, а не зробила нічого, — виходить, я виграв. Адже Ніщо, розумнику ти мій, це не якесь звичайне ніщо — продукт лінощів і неробства, але дійове й активне Ніщо, ідеальне, єдине, всюдисуще й найвище Небуття у власній відсутній особі!

— Не мороч машині голову! — крикнув Трурль. Але тут пролунав її бронзовий голос:

— Годі вам сваритись у таку мить. Я знаю, що таке Небуття, Ницість або Ніщо, оскільки всі ці речі перебувають у ключі літери «Н» як Неіснування. Краще востаннє гляньте на світ, бо скоро його не буде...

Слова завмерли на устах розлючених конструкторів. Машина й справді робила Ніщо, а саме — вилучала одну по одній із світу різні речі, які переставали існувати, ніби їх взагалі ніколи не було.

Так вона вилучала натяги, наплюйки, нурки, нуждівки, налушпики, недоноги й нетільки. Часом здавалося, що, замість того щоб зменшувати, скорочувати, викидати, прибирати, знищувати й вилучати, вона примножує і додає, оскільки одне за одним ліквідувала Невдоволення, Неординарність, Невіру, Невситимість і Неміч. Та потім навколо них почало ставати просторіше.

— Ой! — вигукнув Трурль. — Як би з цього біди не вийшло...

— Не бійся, — сказав Кляпавцій, — ти ж бачиш, що вона зовсім не робить Тотального Небуття, а лише Неіснування речей на літеру «Н». І нічого особливого не буде, тому що твоя машина нікуди не годиться.

— Так тобі лише здається, — відповідала машина. — Я справді почала з усього, що на літеру «Н», бо це мені більш знайоме, та одна річ — створити якусь річ, а зовсім інша — ліквідувати її. Ліквідувати я можу все з тієї простої причини, що я вмію робити все-все, як є, на літеру «Н», а отже, Небуття для мене суцця дрібниця. Зараз і вас не буде, і взагалі нічого, тож прошу тебе, Кляпавцію, скажи швидше, що я справді універсальна й унікальна машина і виконую накази як слід, а то буде пізно.

— Але ж це... — почав був переляканий Кляпавцій і в цю мить помітив, що справді зникають предмети не тільки на літеру «Н». Так, уже перестали їх оточувати камбузелі, стискалки, витруски, гризмаки, римонди, тріпаки й пітьмухи.

— Стій! Стій! Я забираю свої слова назад! Годі! Зупинись! Не роби Небуття! — щосили зарепетував Кляпавцій, та, перш ніж машина зупинилася, зникли ще горошаки, плюкви, філідрони й замри.

І аж тоді машина зупинилася. Світ мав просто страхітливий вигляд. Особливо постраждало небо; на ньому виднілися тільки поодинокі цяточки зірок — й ані сліду чарівних гризмаків і гвайдольніць, які так прикрашали раніше небозвід.

— О небо! — вигукнув Кляпавцій. — А де ж камбузелі? Де мої улюблені мурівки? Де лагідні пітьмухи?!

— Їх немає і вже ніколи не буде, — спокійно відповіла машина. — Я виконала, точніше, тільки почала виконувати те, що ти велів.

— Я велів тобі зробити Ніщо, а ти... ти...

— Кляпавцію, ти або дурник, або прикидаєшся дурником, — заперечила машина. — Якби я зробила Ніщо зразу, одним махом,

перестало б існувати все, отже, не тільки Трурль, і небо, і космос, і ти, та навіть я. То хто ж, власне, і кому міг би тоді сказати, що наказ виконано і що я — чудова машина?

— Ну, хай буде по-твоєму, не станемо більше про це говорити. Я вже нічого від тебе не хочу, чудова машино, тільки прошу тебе, зроби знову мурівок, бо без них і життя мені не любе...

— Не можу, тому що вони на «М», — сказала машина. — Я, звичайно, можу зробити назад Невдоволення, Невситимість, Невігластво, Ненависть, Неміч, Нетривкість, Невіру й Нестійкість, але прошу нічого не чекати від мене на інші літери.

— Але я хочу, щоб були мурівки! — крикнув Кляпавцій.

— Мурівок не буде, — відрубала машина. — Ти краще подивись на світ, сповнений тепер величезних чорних дір, сповнений Ніщо, яке заповнює бездонні прірви між зорями. Як усе тепер просякнуте цим Ніщо, як нависає воно тепер над кожною молекулою Буття. Це твоїх рук справа, мій заздріснику! Не думаю, щоб майбутні покоління благословили тебе за це...

— Може, вони не дізнаються... може, не помітять... — пробурмотів пополотнілий Кляпавцій, з жахом дивлячись у порожнечу чорного неба й не сміючи навіть глянути в очі своєму колезі.

Лишивши Трурля біля машини, яка вміла все на літеру «Н», він, скрадаючись, вернувся до себе додому. А світ і понині так само продірявлений Небуттям, як у ту мить, коли Кляпавцій зупинив машину. А оскільки не вдалося ще створити машину, яка робила б усе на якусь іншу літеру, то не виключено, що ніколи вже не буде таких чудових явищ, як пітьмухи й мурівки, — на віки вічні.

...

Далі — у повній книжці «Кіберіада».
nashaknyga.com.ua